

□□ (İSLAM EKONOMİSİ ÖNGÖRÜLERİ VE MODÜLER İKTİSAT STRÜKTÜRÜNE GÖRE BİR SOSYALİZM VE KAPİTALİZM ELEŞTRİSİ)

ÖZET

Bilindiği üzere Karl Marks, ekonomik ve tarihsel açıdan ortaya attığı görüşler ile toplumların gelecek yönelişlerini ciddi biçimde etkilemiştir. Bugün, Marks ve onun öğretilerinin, uygulandığı çeşitli ülkelerde istenilen sonuçları vermediği, daha net bir ifade ile hüsrana ve neticelendiği açıktır. Ancak tüm bunlara rağmen, Marks ve öğretilerinin güncellenmeye çalışılması sonucu, halen bu öğretilerden olumlu sonuçlar bekleyen kişilerin sayısı, azımsanmayacak bir büyüklüktedir.

Karl Marks Sosyalizmi ise maddecilik kuramı üzerine kuruludur. Buna göre, insan, hayat ve kâinat tabiat kanunlarına göre kendiliğinden gelişen bir maddedir. Yaratıcı ve yaratılan yoktur. Ancak maddenin evrimi vardır.

Bu bağlamda çalışmamızda kısada olsa Marks'ın hayatından çarpıcı kesitler ile görüşlerine ilişkin özet bilgiler yer almaktadır. Yine görüşlerinin tarihsel süreç içerisinde sağlam bir temele dayanmadığı da açıklanmaya çalışılmıştır.

Son olarak, çalışmayı yapmamıza vesile olan, Modüler İktisat anlayışı bağlamında Sosyalizm ve hâlihazırda etkileri geniş alanlara yayılmış olan Kapitalizm hususunda bazı somut gerçekler ve eleştiriler, İslam Ekonomisi penceresinden oldukça kısa bir şekilde tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1 İslam Ekonomisi, 2 Modüler İktisat, 3 Sosyalizm, 4 Kapitalizm

Hayatı muazzam çelişkilerle dolu olan Karl Heinrich Marks, 5 Mayıs 1818'de Prusya'nın Ren bölgesinde bulunan ve Almanya'nın en eski kasabası olan Trier'da, mütevazı bir kasaba evinde doğmuştu. Varlıklı sayılabilecek dokuz çocuklu bir ailenin hayatta kalan en büyük erkek çocuğu olan Karl'ın babası, Yahudi olmasına karşılık, daha sonraları meslek seçimi nedeni ile Lutheryen² olmuştur.³ Anne Marks ise, Yahudi bir din adamının kızı olmasına rağmen, içinde buldukları dönem gereği Hristiyan olmanın sosyal açıdan daha faydalı olacağı kanaati nedeni

ile din değiştirmiştir. Bu bağlamda Hristiyan olarak vaftiz edilen Marks, özellikle lise yıllarında Hristiyanlık inancı ile alakalı olarak farklı makaleler kaleme almıştır.⁴ Hatta daha sonraki yıllarda ortaya atmış olduğu görüşlerini de İncil'den alıntı yapıp, kendi amaçları doğrultusunda düzenleyerek sunduğu, diğer bir ifade ile çarpıttığı yani dogmalarının orijinal olmadığı yönünde ciddi eleştiriler vardır. Ünlü biyograf Robert Payne, "Marks Hristiyanlığa sırtını dönünce, bu kez aynı dinsel tutkuyu ve yabancılaşma dehşetini sosyal adalet fikrine katıyordu." ifadesi ile bu gerçeğe dikkat çekmiştir.⁵

Üniversite yıllarında siyah sakalları, kalın saçları ve sert mizacı nedeniyle arkadaşları O'na Moor⁶ diye hitap ediyorlardı. Bu dönemde Marks'ın fikir dünyasının şekillenmesine sebep olan en önemli aktörler, şüphesiz FeuerBach⁷ ve Hegel⁸'dir. Feuerbach'ın "Hristiyanlığın Özü" adlı eseri sayesinde Hristiyanlığın reddini rasyonalize etmiştir ve "Tanrı insanı değil, insan Tanrı'yı yaratmıştır!" mantığı ile hayatına devam etmiştir.

Ailesinin aşağı yukarı tüm davranış ve seçimlerinden oldukça muzdarip olduğu Marks, 1843'te karşılıklı ailelerin itirazlarına rağmen, Jenny von Westphalen ile evlenmiştir.

Zaman içerisinde kendisine altı çocuk bahşedilen Marks'ın sadece iki kızı belirli süre hayatta kalabilmiştir. Diğer çocukları ise yetersiz beslenme, açlık gibi nedenlerle ölmüş ve bazıları ise Payne'e göre, Marks nedeniyle intihara sürüklenmiştir.⁹

Marks'ın İlahi Kudret'in varlığından bihaber olduğu ya da kabullenmek istemediği bir dönemde tanıştığı Engel, O'nun bundan sonraki hayatının en önemli aktörlerinden birisi olmuştur. İlk kez Paris'te karşılaşan bu iki kafadar, birbirlerinin düşünce ve ruh âlemlerini ciddi biçimde etkilemişlerdir. Bununla birlikte Engel'in geniş finansal kaynakları ile Marks'ı desteklediği de bilinen bir gerçektir. Bu dönemden sonra beraber fikir çalışmalarına başlayan Marks ve Engel, karşıt oldukları düşüncelere karşı oldukça acımasız bir tavır sergiliyorlardı. Bu bağlamda, "Eleştirel Eleştirin Eleştirisi"¹⁰ başlıklı ilk ortak çalışmalarında bu tavır net olarak anlaşılıyordu. Barzun'a göre Marks, fikirlerine itiraz etme cürreti gösterecek herkesi şiddetle yerden yere vuruyordu.¹¹ Tüm bunlarla birlikte, Marks'ın hayatı ve eserleri dikkatle incelendiğinde, komünizmin mutlu dünyasına dair yazılarının azlığı ile Kapitalizm eleştirisi yazılarının çokluğu dikkate şayan bir durumdur.¹²

Hayatı uzun bir kaçış ve debdebe ile dolu olan Marks, nihayet Londra'ya yerleşmiş ve buradaki çalışmaları sonucu, "Komünist Manifesto" gibi önemli eserleri arasında gösterilen ve defalarca çürütülen "Das Kapital" adlı eserini 1867'de oluşturdu. Ne var ki "Das Kapital"

beklenen etkiyi 20.yy'a kadar pek gösterememiştir. Bu döneme ilişkin bir diğer dikkat çekici not ise, Marks'ın maddi durumunun biraz düzeldiği dönemlerde, özellikle Amerikan hisseleriyle İngiliz Borsası'nda yapmış olduğu spekülasyonlardır. Devrim sonrasında borsanın kesinlikle lağvedilmesi görüşünü şiddetle savunan "Komünist Manifesto" eserinin yazarının, frak elbise giyen ve silindir şapka takan bir burjuvaya dönüşmesi oldukça manidar bir durumdur.

Hayatının uzunca bir süresini hasta olarak geçiren Marks, 1881'de eşini kanserden kaybetmiştir. Bu sıralarda eşinin cenazesine dahi katılamayacak kadar hasta olan Marks, iki yıl sonra eşi gibi Jenny ismini verdiği kızını da aynı hastalıktan kaybetmiştir. 17 Mart 1883'te ise kimileri için ebedi saadetgâh, kimileri içinse tarifi imkânsız sıkıntıların yaşanması muhtemel olan yolculuğa doğru yol aldı. Ölümünden sonra Marks'ın izinden yürüyen ve hayatta olan iki kızı da sırasıyla 1898 ve 1911 yıllarında intihar ederek öldüler.

Marks'ın hayatına ilişkin kısa notlardan sonra, hayal ettiği ve eserlerinde belirttiği bazı noktaları da aydınlatmakta yarar olacağı kanaatini taşımaktayız. Bu bağlamda kendisini Yunan mitolojisinden Zeus'a benzetmeye çalışan Karl Marks¹³, Komünist Manifestosu'nda şu noktalara işaret etmiştir;

- **Toprakta özel mülkiyetin yok edilerek, toprak rantlarının kamusal alanlara tahsis edilmesi,**
- **Ağır bir artan oranlı veya aşamalı gelir vergisi,**
- **Miras haklarının lağvedilmesi,**
- **Göçmen ve isyancıların mallarına el konulması,**
- **Mutlak tekel konumunda olan ve devlet sermayeli bir banka aracılığı ile kredilerin merkezileştirilmesi.**

Marks, özel mülkiyetin kavga, sınıf mücadelesi ve bir kölelik biçimi olduğunu öne sürmüş ve bu sistemin tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Bununla birlikte özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ile mübadeleye ihtiyaç duyulmayacağını, bu nedenle mübadele ve dolayısıyla para olmadan da üretim ve tüketim sisteminin işleyebileceğini, hatta daha makul seviyelerde işleyebileceğini savunmuştur. Yine çocukların anne ve babaları tarafından sömürüldüğü gerekçesi ile geleneksel aile yapısının ortadan kaldırılmasını savunmuş, aile eğitimi yerine toplumsal eğitim mantığı ile hareket etmiştir. Bu bağlamda öğrenim hayatının her aşamasında da paralı eğitime karşı çıkmıştır.

Son olarak Marks'a dair belirtilmesi gereken bir diğer hususta elbette içtimai hayatın en önemli panzehri konumunda olan din ile alakalıdır. Marks, "din halkın afyonudur" sloganı ile komünizmin, din, maneviyat ve ezeli hakikatleri yeni bir temele oturtmak yerine, tamamen ortadan kaldırdığını ve tüm geçmiş tarihsel kalıpları yıktığını ifade etmiştir.

Polonya Komünist Partisi eski lideri Leszek Kolakowski, "Marks'ın tüm önemli kehanetleri yanlış çıktı" diyerek durumun vehametini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bakıldığında;

• **Kapitalizmin hükmü altında yüzyıllar boyunca daha fazla sermaye birikimi gerçekleşmiş olmasına rağmen, karlılık oranı düşmemiştir.**

• **İşçi sınıfı her geçen gün daha ciddi bir sefalete düşmemiş aksine sanayileşmiş ülkelerde işçi sınıfının yaşam standartlarında önemli artışlar meydana gelmiştir.**

• **Say yarasını¹⁴ kabul etmeyen Marks'ın görüşlerinin aksine, eğer bireyler bir ürünü talep etmezler ise, o mal için ne kadar emek harcadığı bir anlam ifade etmemiştir ve etmemektedir.**

• **Emek-değer teorisi gereği, emek yoğun endüstrilerin sermaye-yoğun endüstrilere nazaran daha fazla karlı olması gerektiği görüşüne rağmen, tecrübeler ile sabittir ki, endüstriler arasındaki karlılık oranları benzeşmektedir.¹⁵**

• **Teknolojik gelişmenin yada makineleşme yani otomasyonun işçi sınıfını ortada bıraktığı görüşüne karşı olarak ise, nitelikli işgücünün otomasyon sayesinde gelir düzeyinin arttığı, yalnızca niteliksiz işgücünün bu durumdan olumsuz etkilendiği açıktır. Eğitimin gerekliliği göz önüne alındığında bu durumun, kişilerin gelişmişlik düzeylerine negatif değil pozitif yönlü bir katkı yapması gerekliliği açıktır.**

Sosyalizm ya da net bir ifade ile komünizmin makul ve mantıklı olmadığı görüşüne rağmen, mevcut sistemin de büsbütün mükemmel olarak işlediği ve herhangi bir sorun teşkil etmediğini savunmak da fazlaca mantıklı bir yaklaşım olmasa gerektir. Biz sonuç kısmında bu konuya farklı ve muhakkak bakılması gereken bir pencereden kısaca gördüklerimizi özetleyerek devam etmek istiyoruz.

İnsan sabavetten gençliğe, oradan ihtiyarlığa, oradan kabre, kabirden haşre, ve haşirden ebede kadar bir yolcudur.¹⁶ Bu yolculuk sırasında ona cismaniyeti cihetiyle hiçbir önem atfedilmezken, vazifesi itibariyle cihan kadar değerlidir. Bu görevi bize bahşeden dünyayı bize hane, ay ve güneşi bir lamba yapan Allah vermiştir. İnsan organik yönünü ilgilendiren ihtiyaçları bir disiplin içerisinde ele alınmalıdır. Ve bu da iktisat ilminin önemli bir konusudur. Çünkü her arzunu bir ihtiyaç olarak kabul edilmesi ve karşılanması mümkün değildir. Ferdin huzursuzluğu

ve saadeti ihtiyaç ve bu ihtiyaçların karşılanması arasındaki dengeye bağlıdır. Bu da kişinin hiç bir zorlanmaya tabii olmadığı, insiyatifi elinde tutacağı bir iktisat düşüncesi ile mümkündür.¹⁷

Bu bağlamda Marksistlere göre sosyalizm, komünizme geçişte yaşanması gerekli bir basamaktır. İlk tohumları Fransız İhtilaliyle atılmış olan sosyalizm, vatan ve mukaddesatı tahrip ederek komünizm ve anarşiye sebebiyet vermiştir. Sosyalizmin hâkim olduğu ülkeler, zulmün, baskının hakim olduğu ve medeniyet ve istiklaline sahip olmayan milletler olmuş ve olacaklardır. Bunlara ilişkin örnekleri günlük yaşamımızda ve tarih sayfalarında rahatlıkla görebilmekteyiz. Kapitalizmin zaaf noktası olan üretimde başarı fakat dağıtımda başarısızlık noktasından hareketle ortaya çıkan sosyalizm kar ve özel menfaat sağlamayı düşünmeyen, kamu yararını esas alan bir sistemdir.

Kapitalizmde ise hürriyet esastır. Fakat böyle bir ortamda fazla kazanma arzusu hergün daha fazla kazanma arzusu meşru sınırlar içerisinde tutulamamıştır. Bunu sağlayacak müessese ve müeyyide de yoktur. Kapitalizm kontrolsüz kazanma enerjisi, yoldan çıkmış kötü fırsatlar ve israf edilen bir hayat olarak tanımlanabilir.

Bununla birlikte, işçilere tanınan grev hakkı ve diğer sosyal güvenlik imkânları sosyalizmin kapitalizme tesirleridir. Elbette kapitalizmin bu hale gelmesinde batı medeniyeti kültürünün büyük tesirleri vardır. Batının bu menfi ilkelere dayanması neticesi saadeti elinden alınmıştır. Çünkü batıda işçilerin olanca güçleriyle çalışmalarına karşı patronları çok büyük miktarda para kazanmakta fakat bunun sebebi işçi emeğinin karşılığı olarak çok az kazanmaktadır. Buda iki tabaka arasında uçurum da isyanlara sebep olmaktadır. Yine sınırsız kar ve faiz sistemi kapitalizmin en büyük handikaplarından ve Hıristiyanlık dini insanların dünya yaşamlarını düzenleme adına kurallar vazetmediği ve etkili olmadığı için tabakalar arası uçurumlar büyümekte insanlar dış ve iç dengelerini kuramamaktadırlar.

Yine sosyalizmin mutlak manada karşı çıktığı özel mülkiyet hususunda da İslâmiyet, doğuşu esnasında özel mülkiyetle karşılaşmış ve onu kaldırmak yerine, mülkiyeti elde etme yollarını ıslah etmiş ve özel mülkiyet hakkı yanında bir de amme (kamu) mülkiyetini müesseseseleştirerek içtimai hayatı düzenleme adına oluşturulmuş diğer sistemlerden ayrılmaktadır.¹⁸

Bu bağlamda bakıldığında, mutlak manada mülkiyetin sahibi Allah'tır. Allah malın yaratıcısı, hibe edeni ve rızık olarak vericisidir. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim bu gerçeği **“Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin...”** (en-Nûr, 24/33); "Size rızık olarak verdiklerimizden infak edin" (el-Bakara, 2/254); "Allah'ın bol

olarak verdiği nimetinde cimrilik edenler, sakın bunun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar, bilakis bu onların kötülüğüdür. Cimrilik yaptıkları şey kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah yaptıklarınızdan haberdardır" (Âl-i İmrân, 3/180) gibi ayetlerde malı, gerçek sahibi olan kendisine izafe etmek suretiyle veya "...Allahın sizi vâris (halef) kıldığı şeylerden infakta bulunun..." (el-Hadîd, 57/7) ayetinde olduğu gibi malda insanın bir vekil veya halef yahut hazine emini durumunda olduğunu açıklayarak vurgulamaktadır. Bununla beraber malın gerçek sahibi olan Allah malı insana izafe etmektedir. İnsanın bir şeye malik olması demek, malın kendisi veya menfaati ile faydalanmaya başkalarından daha haklı olması demektir. Bu haklılık da kazanma, akit, miras ve benzeri gibi meşru mal elde etme vasıtalarından biri ile mala sahip olmaktan kaynaklanmaktadır.¹⁹

Bu konu ile ilgili olarak şu manidar söz, aslında bahsedilen tüm cümlelerin geniş manalı bir özeti mahiyetindedir; **"kapitalizm ve sosyalizm, biri necistir, diğeri encestir. Tahiri mutlak yalnız desatiri İslamdır"**.

Sonuç olarak son yaşanan finansal krizde, hükümetlerin ve merkez bankalarının ekonomiye müdahale etme şekilleri ve bu şekillerin sebep olduğu tartışmalar ve temelde bu iki perspektiften hangisinin tercih edildiği ciddi biçimde sorgulanmaktadır. Ancak gelinen noktada, devletin bir biçimde finansal piyasalara müdahale etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu bağlamda devletin ekonomiden mümkün mertebe elini çekmesi gerekliliğini şiddetle savunan neo-liberal düşünce sisteminin revize edilmesi gerekliliği önümüzdeki dönemin en ciddi tartışma konularından olacaktır. Kısacası başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, tüm dünyada devlet ekonomiye müdahale etmektedir ve etmeye de devam edecektir.

Son tahlilde üzerinde durulması gereken önemli bir konu da şüphesiz, krizin piyasa ekonomisinin bir başarısızlığı mı, yoksa devletçilik ya da kumandacılığın sonucu mu olduğudur. Krizin kapitalizmin öncü ülkelerinden biri olan ABD'de baş göstermesi, kapitalizm muhaliflerinin, başta sosyalistler olmak üzere, krizi liberal politikalara bağlamalarına sebebiyet vermiştir. Ancak, kapitalizm tarihinde pek çok kriz yaşanmış ve alınan önlemler ile bir şekilde atlatılmıştır. Bu bağlamda mevcut küresel krize "Kapitalizmin Sonu" gözü ile bakmak, fazlaca akılcı bir yaklaşım olmasa gerektir. Yapılması gereken şüphesiz küreselleşen ve doğal olarak sorunları da küresel bir ölçüğe taşıyan yenedünya ekonomisinde, sağlam durabilmek adına yeni bir anlayış ve yeni kurumlar meydana getirebilmektir. İşte tam bu noktada, içtimai hayatın her aşamasında olduğu gibi, ekonomik açıdan da öngörülerini İslami düşünce sistemi ile terbiye etme zorunluluğumuz bir kez daha apaçık ortada bulunmaktadır.

.....
1 Öğretim Elemanı /Kırıkkale Üniversitesi / Ekonomi, 2 Protestanlığın kurucusu sayıları M. Luther'e tâbi olanlara Lüteryen veya Reforme denir. Alman, İskandinav ve Baltık ülkeleri bu mezhebe bağlıdır., 3 Bir avukat olan baba Marks, 1816'da Yahudilerin hukuk alanında çalışmalarının yasaklanmış olması nedeniyle din değiştirmiştir., 4 Yazılarında bazıları, "İman Edenlerin İsa İle Birleşmesi", "Tanrı Tarafından Reddedilme Korkusu", 5 Mark Skousen, "Modern İktisadın İnşası", sf.118 - 119, 6 Önemli ölçüde Kuzay Batı Afrika'da yaşayan, etnik olarak Berberi ve Arap

melezi Müslüman topluluklarına verilen isim., 7 19. yüzyıl Alman materyalizminin ilk düşünürü olan Feuerbach'ın temel eseri Hıristiyanlığın Özü'dür. , 8 Alman Filozof., 9 İlerleyen dönemlerde Marks'ın gayrimeşru çocuğu olduğunu öğrenen kızı intihar etmiştir., 10 Kitap basım aşamasında iken "Kutsal Aile" başlığı ile değiştirilmiştir., 11 Mark Skousen, "Modern İktisadın İnşası", sf.124, 12 Yani komünizme dair ince detaylar verilmemesi bu açıdan bakıldığında oldukça ilginçtir., 13 Bkz. Yunan mitolojisindeki Zeus tasviri ile Karl Marks portlerinin benzerliği konusu ile alakalı olarak, Marks'ın kendisine hediye edilen Zeus heykelini yanından ayırmadığı ve saç ile sakalını bu heykele benzettiği söylenmektedir., 14 İktisat literatüründe, "Her arz kendi talebini oluşturur" olarak ifade edilen ve John B.Say tarafından ortaya atılan Klasik İktisadi görüş.

15 Mark Skousen, "Modern İktisadın İnşası", 16 Bediüzzaman Said Nursi, "Mesnevi-i Nuriye", 2006, s. 353, 17 Yeni Asya Neşriyat, "Risale-i Nur'dan İktisadi Prensipler", 18 Fahri Demir, İslâm Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı, Ankara 1986, s. 127, 19 Yusuf el-Kardâvi, Fıkhu-z-Zekât, Beyrut 1389/1969, I,127-129